

ΜΕΛΕΤΗ ΓΙΑ ΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ ΠΟΛΕΩΝ

Σεπτέμβριος 2015

INSETE

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΣΥΝΟΨΗ

Η παρούσα “Μελέτη για τον Τουρισμό Πόλεων” αποτελεί επιστημονική συμβολή προς το Ινστιτούτο του Συνδέσμου Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων (ΙΝΣΕΤΕ) στο πλαίσιο του θεματικού τομέα «Ειδικές μορφές τουρισμού» του Υποέργου 8 «Οργάνωση και Λειτουργία θεματικών τομέων του ΙΝΣΕΤΕ για την ενίσχυση της θεσμικής ικανότητας του ΣΕΤΕ, Δράσεις Συντονισμού και Διοίκησης των Υποέργων της Πράξης» της Πράξης «Ενίσχυση της θεσμικής και επιχειρησιακής ικανότητας του ΣΕΤΕ», (Υποέργο 8 - Κωδικός ΟΠΣ Πράξης: MIS 485414).

Στόχος της μελέτης είναι η αναγνώριση και αξιολόγηση των βασικών τάσεων και προκλήσεων που σχετίζονται με τον τουρισμό πόλεων (αστικό τουρισμό) και η διασύνδεσή τους με θέματα βιώσιμης ανάπτυξης, τόσο σε διεθνές όσο και σε εθνικό επίπεδο. Ο σύντομος χρονικά χαρακτήρας αυτών των εξορμήσεων (εξ’ όρου ο εναλλακτικός όρος “city break”), συγκριτικά με την εκτεταμένη διάρκεια των παραδοσιακών διακοπών παραθερισμού, επιβεβαιώνεται από την:

- Ραγδαία αύξηση της αγοράς των city-breaks (58%) κατά την περίοδο 2009-2014, με πόλεις όπως το Παρίσι και η Νέα Υόρκη να υποδέχονται περισσότερα από 18 εκατομμύρια επισκέπτες, για το 2013 (IPK International, 2014).
- Αναδυόμενη τάση προσθήκης ημερών αναψυχής σε τουριστικούς προορισμούς στους οποίους ταξιδεύουν για επαγγελματικούς λόγους (BridgeStreet Global Hospitality, 2014).

Σε κάθε περίπτωση, η ταχεία ανάπτυξη του τουρισμού πόλεων επηρεάζεται από παγκόσμιες τάσεις της τουριστικής αγοράς και εμπεριέχει εξειδικευμένες προκλήσεις για τις ίδιες τις πόλεις και την διακυβέρνησή τους, όπως η:

- Εξατομικευμένη Προσέγγιση της Τουριστικής Εμπειρίας
- Συνεχής Εξάπλωση της Οικονομίας του Διαμοιρασμού (Sharing Economy)
- Ενεργός Συμμετοχή των Τοπικών Κοινωνιών:
- Ενισχυμένη Ευφυΐα των Αστικών Προορισμών
- Διαφοροποίηση των Καναλιών Διάχυσης της Τουριστικής Πληροφορίας
- Διακυβέρνηση για τη Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη

Καθώς εκτιμάται ότι τόσο η Αθήνα κατά κύριο λόγο, όσο και η Θεσσαλονίκη ανήκουν στους ευνοημένους προορισμούς από το 2013, στα ζητήματα που επηρεάζουν τις προοπτικές βιώσιμης ανάπτυξης του τουρισμού πόλεων στην Ελλάδα, περιλαμβάνονται:

- Η δυναμική που θα προσδώσουν στην ανάπτυξη του τουρισμού πόλεων η αξιοποίηση της δημόσιας περιουσίας ως μέσο για τη συγκέντρωση εσόδων και την αποπληρωμή τμήματος του χρέους.
- Η διαρκής αντιμετώπιση θεμάτων που σχετίζονται με την έξαρση συνθηκών κρίσης εντός και εκτός της χώρας, όπως η αύξηση της εγκληματικότητας σε διάφορες περιοχές της πόλης, η συσσώρευση του αδιάθετου κτιριακού αποθέματος, η συγκέντρωση στην

ευρύτερη περιοχή των κέντρων των πόλεων μεγάλου αριθμού ατόμων από τρίτες χώρες, κ.λπ.

- Η προοπτική για την ολοκλήρωση ή την έναρξη μεγάλων έργων όπως το Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος, το Ελληνικό και το Μετρό στη Θεσσαλονίκη, που εκτιμάται ότι θα δημιουργήσουν προστιθέμενη αξία για το τουριστικό προϊόν της κάθε πόλης.
- Οι συνέπειες για τον τουριστικό τομέα και την ξενοδοχεία από την ανεξέλεγκτη εξάπλωση της αστικής μίσθωσης ως τουριστικής, δεδομένου ότι εκτιμάται ότι για την περίοδο 2009-2014 περίπου 75 χιλιάδες επισκέπτες παρέμειναν σε τέτοια καταλύματα εντός Αθηνών, σύμφωνα με την καταγραφή ενός από τους παρόχους (Airbnb, 2015).
- Η περαιτέρω επέκταση της συνδεσιμότητας των αεροδρομίων των δύο πόλεων μέσω αεροπορικών εταιρειών χαμηλού κόστους.
- Η επικοινωνιακή διαχείριση της εικόνας των αστικών κέντρων εντός και εκτός του διαδικτύου κατά τη διάρκεια μιας περιόδου αμφιλεγόμενης δημοσιότητας για τη χώρα σε διεθνές επίπεδο.
- Η εξωστρέφεια των προωθητικών ενεργειών που θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τόσο τα γεω-δημογραφικά χαρακτηριστικά των ταξιδιωτών (π.χ. αγορές Millennials, αναδυόμενων αγορών BRICS, κ.λπ.) όσο και τα ψυχογραφικά γνωρίσματα τους που καθορίζουν τη ζήτηση εκ μέρους τους για συγκεκριμένες υπηρεσίες.
- Η ανάγκη να υπάρχουν εγκαίρως και με έγκυρο τρόπο επαρκή δεδομένα για την ανάλυση του τουριστικού τομέα σε επίπεδο αστικού προορισμού.

Στο πλαίσιο της βιώσιμης ανάπτυξης και σύμφωνα με τους πρόσφατα προτεινόμενους στόχους προς την Γενική Συνέλευση του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (UN, 2014) για την περαιτέρω προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης και την εφαρμογή της Agenda 21, επανεπιβεβαιώνεται ότι ο τουρισμός αποτελεί ένα από τους βασικούς τομείς προτεραιότητας. Προς την κατεύθυνση αυτή, κινούνται και οι κατευθυντήριες οδηγίες του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού σε ότι αφορά στον Οδικό Χάρτη για την Τουριστική Ανάπτυξη σε περιόδους κρίσεων (WTO, 2009), οι οποίες οργανώνονται σε τρεις βασικούς άξονες:

- Αντοχή (“Resilience”)
- Ενθάρρυνση (“Encouragement”)
- «Πράσινη» οικονομία

Σε κάθε περίπτωση, θα πρέπει να αναφερθεί ότι η σύνδεση μεταξύ βιώσιμης ανάπτυξης και τουρισμού πόλεων (ή αστικού τουρισμού) είναι περιορισμένη (Hinch, 1996; Timur et al., 2009) καθώς παραδοσιακά επικρατεί η άποψη ότι οι πόλεις αποτελούν πηγή προέλευσης των τουριστικών ροών και η μη αστικές περιοχές, οι τουριστικοί προορισμοί. Ειδικότερα, τα θέματα βιώσιμης ανάπτυξης που συνδέονται με τον τουρισμό πόλεων αναπτύσσονται γύρω από τρεις αλληλεξαρτώμενους άξονες:

- Τουριστικούς πόρους: εγκαταστάσεις (πολιτισμού, αθλητισμού, αναψυχής), φυσικά και κοινωνικό – πολιτισμικά χαρακτηριστικά.

- Τουριστικές υπηρεσίες: ξενοδοχεία, εμπορικές εγκαταστάσεις και αγορές.
- Υποδομές: προσβασιμότητα και στάθμευση, μεταφορές, ενέργεια και προστασία περιβάλλοντος.

Βάσει σχετικών αναφορών (Hinch, 1996), καθώς οι επισκέπτες έχουν την ανάγκη να νιώθουν ότι φιλοξενοούνται από ένα προορισμό, οι προορισμοί που αδυνατούν να παράσχουν αυθεντική φιλοξενία βρίσκονται σε δυσχερή θέση σε ότι αφορά στον ανταγωνισμό.

Εκτιμάται ότι μία κομβική μετακίνηση προς τα ΔΜΜ είναι ένα σημαντικός τρόπος για τη μείωση των εκπομπών CO₂ ενός αστικού προορισμού. Παρόλα αυτά, η υλοποίηση της προσέγγισης αυτής απαιτεί δέσμευση τόσο από την πλευρά των επισκεπτών όσο και από τους φορείς διαχείρισης των τουριστικών προορισμών (DMOs) καθώς αναδεικνύεται η διάσταση της διαχείρισης της ζήτησης καθώς και την συμμετοχής των διάφορων εμπλεκόμενων φορέων. Πρόσφατα και για αστικούς προορισμούς (πχ. Σαν Φραντζίσκο, Βαρκελώνη), σημαντική διάσταση στη χρήση των ΔΜΜ είναι ο ανταγωνισμός στη χρήση τους μεταξύ επισκεπτών και κατοίκων με επιπτώσεις τόσο στην τουριστική εμπειρία όσο και ικανότητα των ΔΜΜ να ανταποκριθούν αποτελεσματικά στη ζήτηση.

Επίσης, κρίνεται σκόπιμο να αναδειχθεί η διαφαινόμενη σύγχρονη τάση ουσιαστικής διασύνδεσης της τουριστικής εμπειρίας και φιλοξενίας με το εκάστοτε τουριστικό προορισμό, γεγονός που εκτιμάται ότι αποτελεί τη βάση προς την κατεύθυνση της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης. Ειδικότερα, χαρακτηριστικό ενδιαφέρον παρουσιάζουν:

- Αφενός, η διαμόρφωση νέων και ολοκληρωμένων εμπορικών ξενοδοχειακών “brands” που σχετίζονται με την τοπικότητα, τις αυθεντικές και βιωματικές εμπειρίες και την ελαχιστοποίηση στην κατανάλωση των πόρων και των περιβαλλοντικών επιπτώσεων από την τουριστική δραστηριότητα. Στο πλαίσιο αυτό αναγνωρίζονται ενδεικτικά “brands” όπως τα Curio & Canopy (Hilton), Hotel Indigo (Intercontinental Hotel Group), Element (Westin), “1” (Starwood).
- Αφετέρου, μεγάλα έργα αστικής αναζωογόνησης περιοχών μέσω τουριστικών αναπτύξεων από ιδιωτικά επενδυτικά κεφάλαια σε συνεργασία με τοπικούς DMOs κυρίως σε κορεσμένους ή αναπτυσσόμενους τουριστικούς προορισμούς, όπως ενδεικτικά:
 - Συνεργασία μεταξύ Marriott International, Tourism Council Western Australia και Metropolitan Redevelopment Authority στο πλαίσιο της στρατηγικής “Destination Perth” για την ανάπτυξη ξενοδοχειακής μονάδας “Ritz-Carlton” στην περιοχή του Elizabeth Quay, Perth.
 - Πρόγραμμα τουριστικής αναζωογόνησης του ώριμου τουριστικού προορισμού Magaluf, Majorca από την Melia Hotels International (MHI).

Παράλληλα, οι υπεύθυνοι για τη λήψη αποφάσεων κρίνεται σκόπιμο να προωθήσουν την δημιουργία δικτύων βιώσιμου αστικού τουρισμού (Timur et al., 2009) ως πεδία

αλληλεπίδρασης των πολλών και ποικίλων εμπλεκόμενων φορέων που έχουν διαφορετικούς στόχους, καθώς και διαφορετικά ενδιαφέροντα και βαθμό ισχύος στην διαδικασία βιώσιμου αστικού τουρισμού.

Συμπερασματικά, η έννοια της βιωσιμότητας αφορά κυρίως και εν τέλει στην παροχή ολοκληρωμένης και υψηλού επιπέδου τουριστικής εμπειρίας (ιδιαίτερα στο πλαίσιο των σύγχρονων καταναλωτικών προτύπων) και άρα στη δημιουργία ανταγωνιστικού και ανθεκτικού (“resilient”) τουριστικού τομέα.

Ορισμένες από τις καλές πρακτικές σε διεθνές επίπεδο εκτιμάται ότι είναι:

- Η δυναμική που αναπτύσσεται για τα προγράμματα βιώσιμης αστικής τουριστικής ανάπτυξης μέσω της υλοποίησης στρατηγικών μάρκετινγκ, όταν αυτές συνεισφέρουν στην ενημέρωση ομάδων ενδιαφέροντος σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο.
- Η πιστοποίηση στο πλαίσιο ειδικών προτύπων βιώσιμου τουρισμού που επιτρέπει στους εμπλεκόμενους φορείς να επιδείξουν υπευθυνότητα, διαφάνεια και επαγγελματισμό.
- Η υλοποίηση προγραμμάτων περιβαλλοντικής αναβάθμισης και αστικής αναγέννησης περιοχών στο πλαίσιο του μετασχηματισμού τους ως θεματικές τουριστικές ζώνες.
- Η συνεχής διασύνδεση της ζωής των κατοίκων και της τοπικής κοινότητας (ιδιαίτερα νέων ηλικιακά ομάδων) με τουριστικές περιοχές παρά τον εκσυγχρονισμό και μετασχηματισμό τους από τις παραδοσιακές αξίες, υποδομές και δραστηριότητες.
- Η προώθηση της έννοιας της «ευφυούς» πόλης σε τεχνολογικό και οργανωτικό επίπεδο.

Στο πλαίσιο αυτό, η προώθηση του βιώσιμου αστικού τουρισμού για τις μητροπολιτικές περιοχές της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης, αρχικά θα πρέπει να κινηθεί στο πλαίσιο εκπόνησης ενός **εξειδικευμένου στρατηγικού και επιχειρησιακού σχεδιασμού**. Ο στρατηγικός σχεδιασμός θα πρέπει να συμβάλει στους άξονες προτεραιότητας, όπως ορίζονται στο πλαίσιο της διακήρυξης της Κωνσταντινούπολης (2012) για τον αστικό τουρισμό:

- Αναγνώριση των σημαντικών θετικών οικονομικών και κοινωνικών επιπτώσεων του αστικού τουρισμού στην εθνική και τοπική οικονομία.
- Ενσωμάτωση του αστικού τουρισμού σαν βασικό συστατικό της κυβερνητικής πολιτικής σε όλα τα επίπεδα.
- Εδραίωση νέων, αποτελεσματικών εργαλείων για την καλύτερη συνεργασία μεταξύ όλων των εμπλεκόμενων φορέων στον κλάδο του τουρισμού.
- Ανάδειξη της σημασίας του ανθρώπινου κεφαλαίου και της επένδυσης των επαγγελματική κατάρτιση.
- Ανάπτυξη καινοτόμων στρατηγικών για την ανάπτυξη νέων προϊόντων με υψηλή προστιθέμενη αξία, απευθυνόμενα σε εξειδικευμένες αγορές.

- Προώθηση μέτρων και πρακτικών για την ενθάρρυνση, ανάπτυξη και αναγνώριση πολιτικών και πρωτοβουλιών βιώσιμης ανάπτυξης σε τοπικό επίπεδο.

Παράλληλα, βασικοί άξονες δράσης που κρίνεται σκόπιμο να αποτελέσουν αντικείμενο περαιτέρω εξειδίκευσης σε βραχυχρόνιο ορίζοντα είναι η:

1. **Χρηματοδότηση:** κρίνεται εξαιρετικά κρίσιμη η διασύνδεση του επόμενου Ευρωπαϊκού προγραμματικού πλαισίου με τις κατευθύνσεις που θα τεθούν από τον στρατηγικό και επιχειρησιακό σχεδιασμό. Παράλληλα, είναι ιδιαίτερης σημασίας η αναζήτηση εναλλακτικών τρόπων χρηματοδότησης όπως τα ΣΔΙΤ αλλά και η διερεύνηση των τάσεων και προτιμήσεων των ιδιωτικών επενδυτικών κεφαλαίων τόσο σε επίπεδο διαχείρισης και προώθησης των προορισμών όσο και των τουριστικών υποδομών.
2. **Ολοκληρωμένη διακυβέρνηση και διαχείριση:** Τόσο η πολυπλοκότητα της τουριστικής εμπειρίας όσο και της λειτουργίας των πόλεων απαιτεί την συνεργασία του συνόλου των εμπλεκομένων φορέων που είναι επιφορτισμένοι με την διαμόρφωση πολιτικών και στρατηγικής καθώς και την άσκηση των επιμέρους εκτελεστικών αρμοδιοτήτων τόσο σε οριζόντιο όσο και τομεακό επίπεδο. Παράλληλα, έχει ήδη αναφερθεί ότι η συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας είναι ιδιαίτερης σημασίας για την προώθηση του βιώσιμου αστικού τουρισμού. Ο κατακερματισμός ή/ και η επικάλυψη των αρμοδιοτήτων, η ελλιπής εφαρμογή αυτών, ο πολύ μεγάλος αριθμός συναρμόδιων φορέων, καθώς και η απουσία διακυβέρνησης σε μητροπολιτικό επίπεδο αποτελούν σημαντικά θέματα που θα πρέπει να αντιμετωπισθούν στη βάση ενός νέου οργανωτικού μοντέλου για την προώθηση της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης για την Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη.
3. **Προώθηση της έννοιας της ευφυούς πόλης - τεχνολογική διείσδυση/ ICT:** Η προσέγγιση αυτή αφορά στην ολιστική θεώρηση των πόλεων ως «συστήματα των συστημάτων», προώθηση της ολοκλήρωσης υποδομών και διαδικασιών, έμφαση στην μείωση εκπομπών CO₂, προώθηση της χρήσης της ψηφιακής τεχνολογίας για την αύξηση της δυναμικότητας των υφιστάμενων υποδομών και υπηρεσιών, συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας και τέλος την αναγνώριση τεσσάρων βασικών αξόνων δράσης (δομημένο περιβάλλον, ενέργεια, κινητικότητα και ICT).
4. **Εφαρμογή δεικτών και παρακολούθηση δεδομένων:** Η εφαρμογή του Συστήματος Ευρωπαϊκών Τουριστικών Δεικτών για βιώσιμους προορισμούς (European Tourism Indicator System for sustainable destinations) για την περίπτωση της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης, εκτιμάται ότι θα συμβάλει στην αξιολόγηση του βαθμού ενσωμάτωσης της βιώσιμης ανάπτυξης στους συγκεκριμένους τουριστικούς προορισμούς καθώς και στην σύγκριση του βαθμού αυτού με την διεθνή εμπειρία (“benchmarking”) με στόχο την αξιολόγηση της υλοποίησης ειδικών προτεραιοτήτων, δράσεων και ενεργειών καθώς και τον σχεδιασμό νέων για την διαρκή ενίσχυση του προσφερόμενου τουριστικού προϊόντος. Παράλληλα, θα μπορούσε να αποτελέσει προκαταρκτικό στάδιο για την πιστοποίηση ως βιώσιμους τουριστικούς προορισμούς όπως πχ., του Global Sustainable Tourism Council.